

ՀՀ Վայոց ձոր մարզի Եղեգնաձոր քաղաքի
Հովհ. Հովհաննիսյանի անվան թիվ 2 հիմն. դպրոց

Հ Ե Տ Ա Ջ Ո Տ Ա Կ Ա Ն   Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք

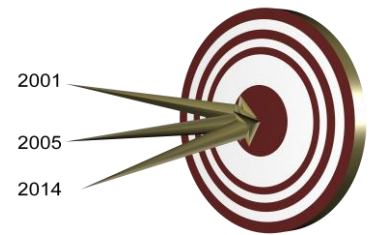
ԹԵՄԱ՝ ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ Կարապետյան Կարապետ
ԽՈՒՄԲ՝ Կենսաբանություն
ԽՄԲԻ ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Արմենուհի Գևորգյան

Ներածություն

Եթե ուզում ես փոխել աշխարհը, ապա սկսիր քեզանից:

Մահաթմա Գանդի

Մարդկության զարգացման ընթացքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների ձևավորումն ու սահմանումն անցել են երկար ճանապարհ՝ խղճահարությունից մինչև սոցիալական բազմաթիվ ծառայությունների մատուցում: Այսօր աշխարհն արդեն ընդունում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման գաղափարը: Հայաստանի Հանրապետությունը 2010 թվականին վավերացնելով ՄԱԿ-ի 2006 թ. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիան, ստանձնել է միջազգային պարտավորություն՝ գործող օրենսդրությունը համապատասխանեցնել կոնվենցիայի դրույթներից բխող պահանջներին:

Ներառական կրթության ամենակարևոր հատկություններից մեկն այն է, որ այն հասկանում է, որ յուրաքանչյուր սովորող ունի կարիքներ, կարողություններ, հատկություններ, որոնք նրանց տարբերում են մնացածից: Այդ պատճառով ուսուցիչները պետք է կարողանան փոփոխել իրենց ուսուցանած բովանդակությունը և օգտագործել անհատականացված ռազմավարություն՝ ավելի լավ օգնելու ուսանողներին: Մյուս կողմից, ներառական կրթությունը շատ ավելին է, քան ամեն օր դիտվում է դասարանում: Շատ փորձագետներ կարծում են, որ այս ոլորտում առաջարկվող նպատակներին իսկապես հասնելու համար անհրաժեշտ է ամբողջովին վերափոխել առկա կրթական համակարգերը՝ վերացնելով խոչընդոտները և խրախուսելով ամեն տեսակի սովորողների մասնակցությունը:

Հաշմանդամություն. անձի՞, թե՞ սոցիալական խնդիր

Ներկայումս հաշմանդամության ընկալման վերաբերյալ գոյություն ունեն և պրակտիկայում կամա թե ակամա կիրառվում են երկու մոդելներ՝ բժշկական ու բարեգործական և սոցիալական, որոնցից յուրաքանչյուրը պատկերացում է տալիս այն մասին, թե ինչն է որոշիչ «հաշմանդամ» բառի մեջ:

Ներառական կրթությունն ունի մի շարք հիմնարար սկզբունքներ.

- Կրթությունը իրավունք է, ոչ թե արտոնություն

Ներառական կրթության շրջանակներում ամենակարևոր սկզբունքներից մեկն այն է, որ այն համարում է, որ սովորելը համընդհանուր իրավունք է, որը պետք է կատարվի՝ անկախ անձի հատկություններից: Այս եղանակով համակարգերը, որոնք ղեկավարվում են ըստ այս տեսակետի, փորձում են կրթություն երաշխավորել բոլոր անհատներին:

Ընդհանրապես, սա բերում է մի շարք հետևանքների, ինչպես, օրինակ, այն փաստը, որ պետական կրթությունը գերադասվում է մասնավորից: Բացի այդ, այն նաև ձգտում է կրթական համակարգը հարմարեցնել այնպես, որ սովորողները ստանան հնարավորինս լավ կրթություն, և բացարձակապես բոլոր մարդիկ ընդունվեն՝ անկախ նրանց հատկություններից:

❖ Բոլոր երեխաները պետք է ունենան նույն հնարավորությունները

Մյուս կողմից, ներառական կրթությունը գտնում է, որ իսկապես արդար համակարգն այն համակարգն է, որը հաշվի է առնում յուրաքանչյուր սովորողի տարաձայնությունները և փորձում է նրանց բոլորին տրամադրել անհրաժեշտ օգնություն՝ կրթության նվազագույն մակարդակին հասնելու համար: Այս կերպ, դա ձկուն կրթական մոդել է, որը կենտրոնացած է հավասարության հասնելու վրա:

Գործնականում դա, ընդհանուր առմամբ, թարգմանվում է որպես օգնության աճ այն սովորողների համար, ովքեր ունեն առավելագույն դժվարություններ, ինչպես, օրինակ, ինչ-որ տիպի հաշմանդամություն ունեցողներ կամ ովքեր լուրջ խնդիրներ ունեն դասի նորմալ տեմպին հետևելուց հետո:

Մյուս կողմից, նախատեսվում է նաև, որ ավելի առաջադեմ սովորողները համագործակցեն նրանց հետ, ովքեր ավելի շատ խնդիրներ ունեն:

❖ Կրթությունը պետք է հարմարեցված լինի յուրաքանչյուր սովորողի

Ինչպես արդեն տեսանք, ներառական կրթությունը կենտրոնանում է այն բանի վրա, որ բոլոր սովորողները կարողանան հասնել գիտելիքների նվազագույն մակարդակներին, որոնք անհրաժեշտ են համարում նորմալ կյանքի զարգացման համար: Այնուամենայնիվ, ոչ բոլորն ունեն նույն հնարավորությունները դրանց հասնելու համար:

Որպես արդյունք, իսկապես ներառական կրթությունը պետք է կարողանա հարմարվել յուրաքանչյուր սովորողի հատուկ պայմաններին՝ թույլ տալով նրանց հասնել ամենամեծ երաշխիքներով պահանջվող նվազագույն մակարդակին: Սա կարող է շատ տարբեր նշանակություններ ունենալ՝ կախված յուրաքանչյուր սովորողի հատուկ կարիքներից:

Օրինակ, մտավոր հաշմանդամություն ունեցող սովորողի դեպքում դա, հավանաբար, ենթադրում է օժանդակ ուսուցչի նշանակում, որը թույլ է տալիս նրան աշխատել իր տեմպերով և ավելի անհատականացված ձևով: Օտարերկրյա սովորողի դեպքում, օրինակ, օգնություն կտրամադրվի այն լեզուն, որով դասավանդվում են դասընթացները:

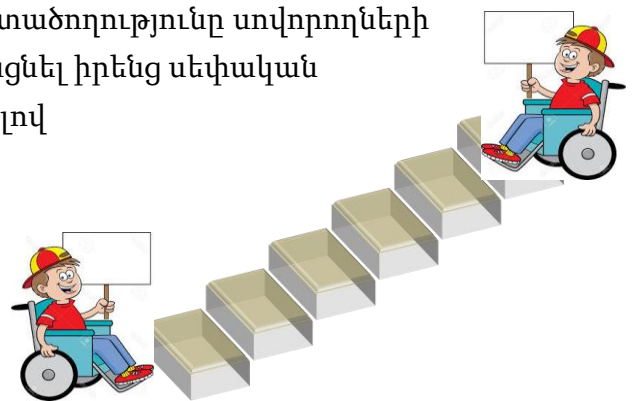
❖ Անհրաժեշտ է պաշտպանել բացառման վտանգի տակ գտնվող սովորողներին

Վերջապես, շատ դեպքերում ներառական կրթությունը շատ ավելին է, քան սովորողներին օգնել հասնել նվազագույն ուսման մակարդակներին: Շատ դեպքերում, այս ոլորտի մասնագետները նաև փորձում են լուծել ոչ միայն կրթական խնդիրները, այլև նրանց տրամադրել այն ռեսուրսները, որոնք անհրաժեշտ են իրենց առօրյա կյանքում գործելու համար:

Ներառական դպրոցների բնութագրերը

Դպրոցները, որոնք ղեկավարվում են ներառական կրթության սկզբունքներով, հաճախ հիմնված են մի շարք սկզբունքների վրա, որոնք առաջնորդում են նրանց ամենօրյա գործունեությունը: Չնայած յուրաքանչյուր դպրոց աշխատում է մի փոքր այլ կերպ, շատ դեպքերում դրանց բնութագրերը շատ նման են.

- Այս դպրոցներում թույլատրվում է բոլոր տիպի աշակերտների մուտքը՝ անկախ նրանց առանձնահատկություններից կամ անձնական հանգամանքներից:
- Նրանք հետամուտ են, որ երեխաների կյանքի որակը բարձրանա բոլոր ոլորտներում և ոչ միայն ուսման մակարդակում:
- Ուսուցիչներն ունեն ուղեցույցի և աջակցության դերը՝ փոխարենը պարզապես նվիրվելով վարպետության դասերում գիտելիքներ փոխանցելուն:
- Ներառական կրթության վրա հիմնված դպրոցները երեխային տեսնում են որպես ինքնավար և ունակ մարդ, որը կարող է հասնել սեփական վերափոխմանը:
- Այն ձգտում է խթանել քննադատական մտածողությունը սովորողների շրջանում և թույլ է տալիս նրանց զարգացնել իրենց սեփական գաղափարները՝ միաժամանակ ընդունելով տարբերվողները:
- Ուսուցիչները պետք է գնահատեն ուսանողների կատարողականը ոչ

միայն ելնելով նրանց ակադեմիական արդյունքներից, այլ նաև այլ գործոններից, ինչպիսիք են նրանց կարողությունները կամ ընդհանուր առաջընթացը:

Ներառական կրթության խթանմանն ուղղված գործողություններ

Քննարկումներ

Ներառական կրթության հիմնարար գործիքներից մեկը քննարկումներն են, քանի որ դրանք թույլ են տալիս սովորողներին ենթարկվել իրենցից տարբեր գաղափարների և հասկանալ այլ սովորողների տեսակետները:

Անհատական կողմնորոշում

Ներառական դպրոցների մեծ մասում այն աշակերտները, ովքեր դրա կարիքն ունեն, ստանում են անհատական խորհրդատվական դասընթացներ՝ օգնելու իրենց կյանքի այն ոլորտներում, որտեղ նրանք ունեն առավելագույն խնդիրներ: Ընդհանրապես, խորհրդատուները նրանք են, ովքեր ղեկավարում են այս խնդիրը, բայց ուսուցիչները կամ հոգեբանները նույնպես կարող են դա անել:

Սովորել բացահայտմամբ

Ներառական դպրոցներում առաջադրանքների մեծ մասը հիմնված է ավելի փորձառու գործունեության վրա, քան կարելի է գտնել սովորական դպրոցներում: Այսպիսով, սովորողներին խրախուսվում է իրենց համար ուսումնասիրել աշխարհը և փնտրել ծագող կասկածների իրենց պատասխանները:

Բժշկական մոդել

Հայաստանում խորհրդային ժամանակներից ի վեր հաշմանդամությունը համարվել է և համարվում է անձի խնդիրը, որը նշանակում է, որ հաշմանդամությունը «հիվանդություն» է, որի պատճառով անձի կենսագործունեությունը սահմանափակվում է, և, հետևաբար, ջանքերն ուղղվում են անձի վիճակի բարելավմանը: Այսինքն՝ եթե կենտրոնանանք միայն առողջական խնդիրների վրա և հաշմանդամություն ունեցող մարդուն դիտարկենք առաջին հերթին որպես հիվանդի, ապա նրա վիճակի բարելավմանն ուղղված գործողությունները կկրեն հիմնականում բժշկական և բարեգործական բնույթ (ֆիզիկական վերականգնում, բուժում, բարեգործական օգնություն): Այս մոդելի վրա հիմնված մոտեցման արդյունքում հաշմանդամություն ունեցող մարդը զրկվում է իր կյանքի համար ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու և իր սեփական ընտրությունը կատարելու հնարավորությունից, դառնում է «հիվանդ», «խնամյալ»: Նրա փոխարեն որոշում են կայացնում ուրիշները (խնամողը, ընտանիքը, հասարակությունը): Հասարակությունը սահմանափակում է նրա կրթության, մասնագիտության, աշխատանքի և այլ հնարավորությունները, քանի որ նա հիվանդ է և ունի հիմնականում բուժման, խնամքի և հոգածության կարիք: Հաշմանդամություն ունեցող մարդու կյանքը կախված է մնում ուրիշների կարծիքներից և եզրակացություններից, որն էլ հանգեցնում է նրա սոցիալական մեկուսացմանը և խոչընդոտում է նրա լիարժեք մասնակցությունը հասարակական կյանքին: Այսպիսով բժշկական մոդելի տեսանկյունից հաշմանդամությունը դիտարկվում է որպես անձի խնդիր, և պետության քաղաքականությունն ու ջանքերն ուղղվում են անձի բուժմանը, վերականգնմանը, հատուկ խնամքին և աջակցությանը:

Սոցիալական մոդել

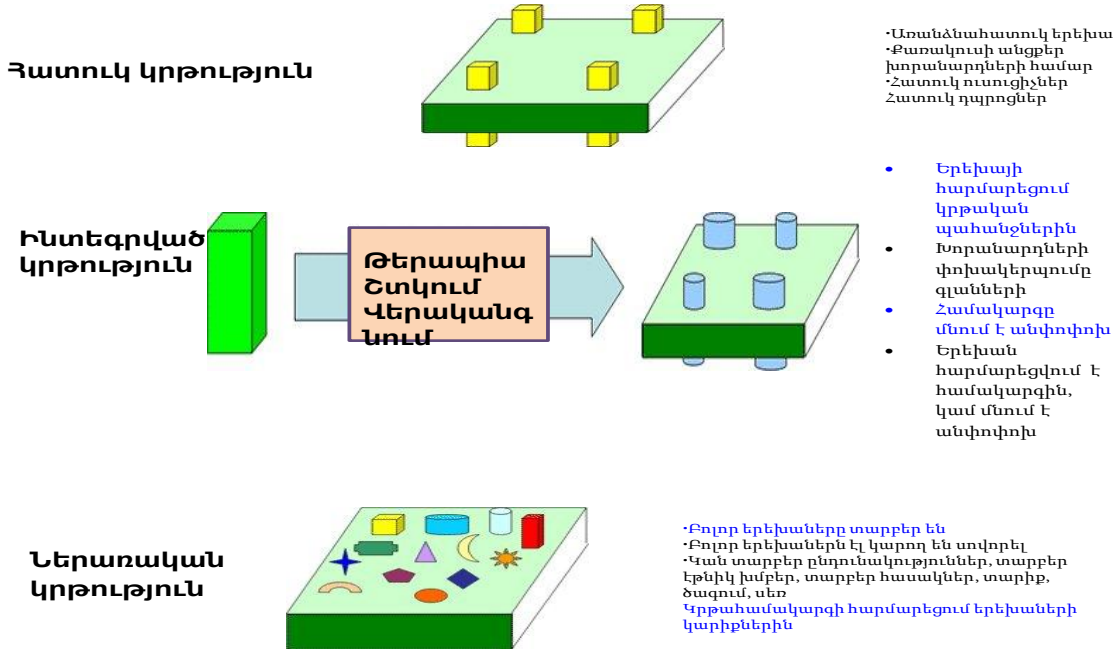
Զբաղառելով հաշմանդամության բժշկական մոդելի կարևորությունը՝ հաշմանդամության սոցիալական մոդելը հաշմանդամությունը դիտարկում է որպես հասարակության սոցիալ-մշակութային արժեքների հետևանք: Այս մոտեցումը բացարձակապես կառուցված է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների վրա և կոչ է անում ստեղծել հավասար հնարավորություններ և լիարժեք մասնակցություն հասարակության բոլոր քաղաքացիների համար: Հաշմանդամության սոցիալական մոդելը կենտրոնանում է արգելքների և խոչընդոտների վերացման վրա և վստահում է հաշմանդամություն ունեցող մարդու՝ որպես երկրի լիարժեք քաղաքացու կարողություններին և ներուժին: Ավելին, այս մոդելը կոչ է անում հաշմանդամություն ունեցող անձանց ակտիվ մասնակցությանը երկրի զարգացման գործընթացներին: Հաշմանդամություն ունեցող մարդիկ պետք է առաջնային և կարևոր մասնակցություն ունենան իրենց խնդիրների լուծմանն ուղղված օրենքների, քաղաքականությունների, ռազմավարությունների և գործընթացների մշակմանը, իրականացմանը, մոնիթորինգին և գնահատմանը: Սոցիալական մոտեցման դեպքում հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց կյանքի որակը բարելավելու գործողություններն ուղղված են այն բանին, որպեսզի վերացվեն բոլոր ներքին ու արտաքին խոչընդոտները, որոնք խանգարում են հասարակության կյանքին նրանց ներգրավմանը: Սոցիալական մոտեցման կիրառումը կհանգեցնի հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց հնարավորությունների հավասարեցմանը մյուս բոլոր մարդկանց հետ և նրանց համար ճանապարհի կբացի դեպի լիարժեք կյանք: Այսպիսով, սոցիալական մոդելի տեսանկյունից հաշմանդամությունը սահմանվում է որպես անձի առողջական խնդիրների հետևանքով ձեռք բերած ֆունկցիոնալ սահմանափակումների և միջավայրային և վերաբերմունքի, արգելքների/խոչընդոտների փոխազդեցության հետևանք: Հետևաբար, հաշմանդամության խնդիրների լուծմանն ուղղված քաղաքականությունը պետք է հիմնականում կենտրոնանա միջավայրային խոչընդոտների վերացմանը և հավասար հնարավորությունների ստեղծմանը:

Սոցիալական մոդելի վրա հիմնված մոտեցումը կազմում է ներառական կրթության առանցքը, քանի որ այն ենթադրում է՝ բոլոր երեխաների կրթական կարիքների հավասար գնահատում. դպրոցի ուսումնական և մշակութային, համայնքային միջոցառումներին բոլոր երեխաների ներգրավվածության աստիճանի բարձրացում. կրթական քաղաքականության վերանայում և համապատասխանեցում բոլոր երեխաների կարիքներին. ուսումնական գործընթացներում առկա խոչընդոտների վերացում և նրանում բոլոր աշակերտների ներգրավում. երեխաների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների միջև առկա տարբերությունները ոչ թե որպես դժվար հաղթահարվող բարդության, այլ որպես կրթական գործընթացին նպաստող հանգամանքի ընդունում. սեփական համայնքում կրթություն ստանալու բոլոր երեխաների իրավունքի հավասար պաշտպանություն և հարգանք. Դպրոցական պայմանների բարելավում. հասարակության ժողովրդավարական և մարդասիրական արժեհամակարգի ձևավորման գործում դպրոցների դերի կարևորում. կրթությունը որպես հասարակության մեջ բոլոր

մարդկանց լիարժեք ներառման և ինքնադրսևորման կարևորագույն բաղադրամասի ճանաչում:

Ներառական կրթության անհրաժեշտությունը

Ներառական կրթությունը՝ կրթություն է բոլորի համար:

Երբ կրթությունը ներառական է, ապա դրանից շահում են երեխան, ընտանիքը, պետությունը և հասարակությունը: Այն կրթության կազմակերպման գործընթաց է, որի հիմքում բոլոր երեխաների, այդ թվում նաև՝ հաշմանդամություն և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթություն ստանալու իրավունքն է: Այն արձագանքում է բոլոր սովորողների բազմազան կարիքներին, մեծացնում է նրանց մասնակցությունը ուսումնական, մշակութային և համայնքային կյանքին և նվազեցնում է կրթությունից նրանց դուրս մնալը: Ներառական կրթությունը ենթադրում է կրթական գործընթաց, որն ուղղված է բոլոր սովորողների կարիքներին, ներառյալ հաշմանդամություն և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներ, բռնությունների ենթարկվող երեխաներ, աշխատող երեխաներ, փախստական կամ տեղահանված երեխաներ, միգրանտներ, աղքատ և չքավոր երեխաներ, լեզվական փոքրամասնություններ, ազգային փոքրամասնություններ, հակամարտությունների հետևանքով որբացած երեխաներ և այլն:

Ներառական կրթությունը ենթադրում է համակարգի, այլ ոչ թե երեխայի հարմարեցում:

Ներառական կրթությունը հաշմանդամության սոցիալական մոդելի յուրօրինակ ածանցյալն է: Այն ընդունում է, որ բոլոր երեխաները տարբեր են, իսկ դպրոցներն ու հանրակրթական համակարգը պետք է հարմարվեն բոլոր սովորողների մտավոր, հոգեկան

և ֆիզիկական զարգացման կարիքներին և անհատական պահանջմունքներին: Սակայն ներառում չի նշանակում բոլորին ձուլելու կամ միատեսակ դարձնելու ձգտում: Այն ընդունում է, որ երեխաները սովորում են տարբեր արագությամբ, իսկ ուսուցիչներին անհրաժեշտ են հատուկ հմտություններ՝ ուսուցման գործընթացի ճկունությունն ապահովելու համար: Պարզապես երեխաներին անհրաժեշտ է հասկանալի, մատչելի դասավանդում: Իսկ դա իր հերթին ենթադրում է երեխայի առանձնահատկություններին, անհատական կրթական պահանջմունքներին, զարգացման տեմպերին, ընդունակություններին և կարողություններին համապատասխանող տարբեր մեթոդների օգտագործում:

Ներառումը հաշմանդամություն և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներին հնարավորություն է տալիս կրթություն ստանալ իրենց համայնքներում և չմեկուսանալ ընտանիքներից: Համայնքից և ընտանիքից հեռու՝ հատուկ դպրոցներում երեխաներին տեղավորելը հակասում է ընտանիքի և համայնքի կյանքին մասնակցության նրանց իրավունքին: Ընտանիքից ու համայնքից հաշմանդամություն և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների բաժանումը հաճախ վկայում է հասարակության մեջ նման մարդկանց նկատմամբ գոյություն ունեցող նախապաշարումների մասին: Ներառական կրթությունը կարող է բարձրացնել կրթության որակը բոլորի համար: Ներառական կրթությունը կարող է կրթական պրակտիկայում փոփոխությունների կատարվածությունը հանդիսանալ, որը կհանգեցնի կրթության որակի բարձրացմանը: Հաշմանդամություն և կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների ներառումը հանրակրթական դպրոցներ կստիպի ուսուցիչներին մշակել նոր՝ դեպի երեխան կողմնորոշված ուսուցման և ուսումնառության մեթոդներ, ապահովել մեծ թվով մասնակիցների ընդգրկվածություն ուսումնական գործընթացում: Դրանից օգուտ կստանան բոլոր երեխաները: Բազմաթիվ ուսուցիչներ կարծում են, որ կրթական հատուկ կարիքներով երեխաների ուսուցման համար իրենց անհրաժեշտ կլինեն «հատուկ հմտություններ»: Սակայն փորձը ցույց է տալիս, որ հատուկ կարիքներով երեխաներին հանրակրթական գործընթացի մեջ ներգրավելու համար ընդամենը անհրաժեշտ է որակյալ, հասկանալի և մատչելի դասավանդում, որը և նպաստում է աշակերտների ակտիվության բարձրացմանը: Սա այն է, ինչ պետք է անի ուսուցիչը՝ բոլոր երեխաներին որակյալ կրթություն տալու համար: Ներառական կրթության անցում են բազմաթիվ երկրներ՝ կրթության համեմատաբար համեստ բյուջեով և տեխնիկական միջոցների փոքր ծավալով: Այս գործունեության դրական արդյունքներից են դասավանդման որակի բարձրացումն ու սովորողների ձեռքբերումները (այդ թվում նաև՝ կրթական գործընթացից դուրս մնացած և ցածր առաջադիմությամբ աշակերտների թվի նվազեցումը):

Ներառական կրթությունն օգնում է հաղթահարելու խտրականությունը:

Հասարակության մեջ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ կանխակալ վերաբերմունքը բավական ամուր է արմատավորված: Պատճառներն են՝ տեղեկատվության բացակայությունը նրանց մասին ունեցած գիտելիքների, նրանց հարևանությամբ ապրելու փորձի բացակայությունը կամ պակասը: Նման պատճառներով ստեղծված կարծրատիպերը կոտրելը բավական դժվար է: Մակայն փորձը ցույց է տալիս, որ բարենպաստ մթնոլորտում երեխաները ավելի հանգիստ, քան մեծահասակները, ընդունում են տարբերությունները: Երեխաները մեր ապագա ծնողներն են, ուսուցիչները, փաստաբանները և քաղաքական գործիչները: Եթե հաշմանդամություն ունեցող երեխաները ևս հաճախեն նույն դպրոցը, ինչ մնացածները, ապա բոլորի մեջ կձևավորվի անկանխակալ վերաբերմունք հաշմանդամություն ունեցող բոլոր մարդկանց նկատմամբ, և կարմատավորվի այն գիտակցությունը, որ հաշմանդամություն ունեցող մարդիկ հասարակության լիիրավ անդամներ են:

Ներառական կրթությունը Բելգիայում, սկանդինավյան և գերմանալեզու երկրներում

Բելգիայում մտավոր հետամնաց երեխաների համար *այդպիսի* հաստատությունը բացվեց 1897թ-ին: Մինչ այդ՝ այնտեղ, հանրային դպրոցում սովորող և հետ մնացող երեխաներին տեղափոխում էին նույն դպրոցի ավելի ցածր դասարաններ: Պարզ է, որ այդպիսի ոչ կազմակերպված ինտեգրման դրսևորումը միայն խանգարում էր կրթադաստիարակչական գործընթացին, որի հետևանքով բելգիական կրթական համակարգը ևս անցավ հանրային և հատուկ կրթության առանձնացման ճանապարհով:

Սկանդինավյան երկրների փորձը

Հետաքրքիր է Սկանդինավյան երկրների փորձը: XIX դարի 90- ական թվականներից սկսած Նորվեգիայում սկսեցին բացել «հատուկ» դասարաններ՝ սովորական դպրոցներից կից, որոնք հետագայում առանձնացան որպես, այդպես կոչված, հատուկ դպրոցներ, որտեղ բացի թույլ ընդունակություններով երեխաներից կային նաև առողջական սահմանափակ հնարավորություններով, օրինակ՝ լսողական կամ տեսողական, լեզվական խանգարումներով երեխաները, որոնք չէին հասցնում յուրացնել դպրոցական ծրագիրը: Այդ դպրոցները ավանդական տեղակայված էին սովորական դպրոցի շենքում կամ դրա կողքին, որպեսզի երեխաները ընդմիջումների և խաղերի ժամանակ չդադարեին շփվել սովորական հասակակիցների հետ: Նույնատիպ համակարգ էր գործում նաև Շվեդիայում: Այսպիսով, Սկանդինավյան երկրներում արդեն նկատվում էր մանկավարժական ինտեգրման միտքը, ի դեպ ոչ թե տարերային, այլ գիտակցված իրականացվող կրթական քաղաքականության ձևով:

Ներառական ուսուցումը գերմանալեզու երկրներում

Այն, ինչ վերաբերում էր գերմանալեզու երկրներում մանկավարժական ինտեգրման դրսևորմանը, կարելի է նշել Գերմանիայում մտավոր, թույլ երեխաների համար անցկացվելիք լրացուցիչ դասերը: Խոսքը գնում է այն առարկաների լրացուցիչ դասաժամերի մասին, որոնք երեխաները չեն հասցրել յուրացնել: Մնացած առարկաները երեխաները անցել են դասարանի հասցնող մասի հետ համատեղ: Լրացուցիչ դասերը դադարեցվել են այն ժամանակ, երբ մանկավարժները դրանց ժամաքանակը բավարար են համարել: Այդ համակարգը շատ անգամ եղել է ոչ արդյունավետ, քանի որ չհասցնող երեխաները նորից հետ էին մնում ծրագրից:

Այդ պատճառով, հաջորդ քայլը եղավ ինքնուրույն դասարանների բացումը, որտեղ երեխաները անցնում էին ստանդարտ ծրագրով՝ ավելի երկար ժամանակամիջոցում, որի ավարտից հետո նրանք փոխադրվում էին սովորական դասարաններ: Հետ մնացող երեխաների և սովորական երեխաների կրթությունը և դաստիարակությունը իրարից առանձնացնելու միտումը մեծ մասամբ հանգեցրեց, այդպես կոչված, «օժանդակ» դպրոցների ստեղծմանը: Առաջին այդպիսի դպրոցները բացվեցին Գերմանիայում 1881թ-ին Լայպցիգում և Բրաունշվիգում: Այդ պատճառով, ներառյալ մինչև XX դարի սկիզբը, մեկուսացված հատուկ կրթությունը կանվանվեցին որպես «գերմանական համակարգ»: Շվեյցարիայում հետ մնացող երեխաների համար 1881թ-ին մտցրեցին արտադասարանական լրացուցիչ ժամեր: Իսկ 1888թ-ին Բազելում բացվեցին օժանդակ կամ, այսպես կոչված, «հատուկ դասարաններ»: Հաջորդ տարիներին ամբողջ գերմանախոս տարածաշրջանում սկսեցին ավելի հաճախ բացվել օժանդակ դպրոց-գիշերօթիկներ, որոնք խորհրդանշում էին թույլ ունակություններով երեխաների ծայրահեղ մեկուսացումը:

Այսպես, Կենտրոնական Եվրոպայում առաջին կրթադաստիարակչական հաստատությունը թուլամիտ երեխաների համար ստեղծվեց 1816թ-ին, Չալցբուրգից

(Ավստրիա) ոչ հեռու:

1838թ-ին բացվեց հարավ- գերմանական առաջին «Հաստատություն թույլ մտավոր ընդունակություններով երեխաների փրկության համար», իսկ 1841թ-ին Շվեյցարիայում հիմնվեց «Բուժական հաստատություն թույլ ունակություններով և հոգեկան խնդիրներով երեխաների համար», որտեղ մեծ ուշադրություն էր դարձվում մարմնական դաստիարակությանը և զգայական ֆունկցիաների զարգացման վարժություններին:

XIX դարի վերջը դարձավ ազգային հատուկ կրթական համակարգերի ձևավորման ժամանակաշրջան, որի շրջանակներում հազվագյուտ դեպքերում կարելի էր հանդիպել ներառական կրթությանն ու դաստիարակությանը: Դրա հետ մեկտեղ մանկավարժական նպատակները սերտորեն միահյուսված էին բժշկական, կրոնական և հասարակական նպատակների հետ: Հասարակական հետաքրքրություններ հետապնդող նպատակները առնչվում էին, առաջին հերթին, հասարակության շահերի հետ: Ի տարբերություն հասարակական պրագմատիկայի, աստվածաբանական մոտեցումը տվյալ խնդրի շուրջ, արտահայտվում էր՝ ծանոթացնել հասարակությունում ամենաթույլերին Աստծո խոսքի հետ, նրանց մեջ սերմանել քրիստոնեական հույս, և սեր և ինտեգրել քրիստոնեական համայնքների մեջ: Եվ ահա, եկեղեցին նույնպես հանդես եկավ ներառման կողմնակից՝ կատարելով դաստիարակչական դեր: Բժիշկները իրենց խնդիրը տեսնում էին առաջին հերթին «բուժման» մեջ: Հատուկ ուշադրություն էր դարձվում հիվանդության կանխարգելմանը և հիգիենիկ պայմաններին:

Մանկավարժական աշխատանքի սկզբունքները սերտորեն կապված էին բժշկական բուժման հետ:

- անհատապես զարգացնող միջոցների օգտագործում,
- տեսողական և լսողական ֆունկցիաների զարգացում՝ զգայական վարժությունների միջոցով,
- երևակայության և զգայարանների ուշադրության զարգացում շրջապատող առարկաների նկատմամբ,
- դիտողականության օգտագործում,
- քայլ առ քայլ ուսուցանում՝ մեծացնելով դժվարության աստիճանը
- Կրոնական և բարոյական զգացմունքների արթնացում և անհատի սոցիալականացում:

Շատ նշանակալի է այդ ժամանակներում հանդիպող այն կարծիքը, որ մանկավարժական միջոցառումները պետք է սկսել արդեն նորածնային և վաղ, մանկական տարիքից:

Ներառական կրթության մարտահրավերները

Ներառական կրթության համակարգի զարգացում, բոլոր աշակերտների լիարժեք մասնակցություն, հավասար հնարավորությունների ստեղծում և անհատական մոտեցումներ

- Ներառական կրթությունը լավագույն լուծումներն է առաջարկում հանրակրթական համակարգին և կարող է ապահովել, որ բավարարվեն բոլոր սովորողների կրթական կարիքները: Միևույն ժամանակ, ներառական կրթությունը չի կարող

զարգանալ հանրակրթության համակարգից դուրս, առանձին: Այն չի կարող դիտարկվել որպես առանձին, առանձնահատուկ հարց կամ ոլորտ, այլ պետք է դիտարկվի որպես ամբողջ դպրոցական համակարգի զարգացման սկզբունք:

- Որոշիչ է այն հարցը, թե ինչպես է առանձին վերցրած աշակերտի համար ապահովվում, որ նա ստանա իր կարողություններին և կարիքներին համապատասխան որակյալ կրթություն: Եթե համակողմանի դիտարկենք աշակերտին, ապա դասարանական աշխատանքների պլանավորման ժամանակ վճռորոշ գործոն է համարվում դասարանում աշակերտի լիարժեք մասնակցությունն ապահովելու համար հնարավորությունների ստեղծումը:
- Մարդիկ տարբեր են, դա բնական է և ցանկացած հասարակություն դարձնում է ավելի հարուստ, և, հետևաբար, պետք է իր արտացոլումը գտնի նաև դպրոցում: Դպրոցները պետք է ապահովեն բոլոր երեխաների մասնակցությունը՝ օգտագործելով տարբեր աշխատանքային մոտեցումներ, հնարքներ և, իհարկե, անհատական մոտեցում:
- Ներառական կրթություն նշանակում է, որ դպրոցը կարողանում է լավ կրթություն տրամադրել բոլոր երեխաներին, անկախ նրանց տարատեսակ կարողություններից: Բոլոր երեխաները պետք է հարգալից վերաբերմունքի արժանանան և ստանան հավասար հնարավորություններ համատեղ սովորելու համար:
- Ներառական կրթությունը շարունակական գործընթաց է, ուստի ուսուցիչները պետք է առավել ակտիվ և գիտակից աշխատեն՝ ներառական կրթության նպատակներին հասնելու համար:

Ներառական որակյալ կրթություն. համագործակցություն, հավասարություն և մասնակցություն: Երեք քայլ, որ տանում է դեպի իրական ներառում:

- Թե ինչ խորությամբ է առանձին աշակերտը դիտարկվում որպես դժվարություններ ունեցող, կարող է պայմանավորված լինել մի շարք գործոններով: Հատկապես անհրաժեշտ է նշել, որ դպրոցի միջավայրը՝ կազմակերպվածությունը, կիրառվող մեթոդները, տիրող վերաբերմունքը, կարող է կենտրոնական դեր ունենալ աշակերտի անհատական որակները դժվարությունների վերագրելու հարցում:
- Կարևորն այն է, որ ախտորոշումը, որն ընդգծում էր աշակերտի թերությունները, այլևս չի դիտարկվելու: Հիմնական մոտեցումը պետք է բխի այն գաղափարի ընդունումից, որ յուրաքանչյուր աշակերտ կարող է սովորել և ստեղծագործել: Դպրոցը պետք է պատասխանատվություն կրի ստեղծելու այնպիսի միջավայր, որ յուրաքանչյուր աշակերտ կարողանա սովորել և ստեղծագործել: Դպրոցի միջավայրը պետք է միտված լինի զարգացնելու յուրաքանչյուր աշակերտի ներուժը և կարողությունները:

- Հաջորդ մոտեցումը չմեկուսացնելու սկզբունքն է, որը ներառական որակյալ կրթության գաղափարախոսության երրորդ հիմնաքարն է և վերաբերում է բոլոր սովորողների կարիքներին: Բոլոր խնդիրներն իրենց հանգուցալուծումները պետք է ստանան դպրոցի ներսում: Կազմակերպվածությունն ու ռեսուրսների հասկացումը պետք է բավարար չափով ճկուն լինեն, որպեսզի հնարավոր լինի անհրաժեշտ աջակցությունը տրամադրել անմիջապես դասարանում: Կրթության հետ կապված խնդիրները, որ աշակերտները կարող են ունենալ, պետք է շարունակաբար քննարկվեն դպրոցի մանկավարժների և հատուկ մանկավարժական աջակցության թիմի անդամների հետ համատեղ: Դրա նպատակն է հնարավորինս վաղ կանխել հնարավոր խնդիրները՝ արագ առաջարկելով հնարավոր լուծումներ:

Բացի վերը նշված երեք «հիմնաքարերից», շատ որոշիչ է, որ դպրոցի անձնակազմն իր աշխատանքում որդեգրի երեք առավելապես կարևոր հասկացություններ, որոնք պետք է վեր դասվեն ուսումնական ծրագրից: Դրանք որակյալ կրթության իրական երեք ցուցանիշներն են՝ **մասնակցություն, համագործակցություն և հավասարություն**: Դրանք պետք է ուղղորդող սկզբունքներ լինեն կրթության պլանավորման և իրականացման բոլոր գործընթացներում: Երբ բոլոր սովորողների համար ապահովված է լիարժեք մասնակցության և համագործակցության միջավայր, և բոլորն ունեն գարգանալու հավասար հնարավորություններ, ապա կարելի է ասել, որ կրթությունը բարձր որակի է:

Կրթության իրավունքը վերաբերում է բոլորին

- Յուրաքանչյուր ոք պետք է իրավունք ունենա սովորելու հանրակրթական դպրոցում՝ իր կարողություններին ու կարիքներին համապատասխան: Սկզբունքորեն այդ կարիքները պետք է բավարարվեն հանրակրթական դպրոցում և պետք է հստակ ըմբռնել, որ այս իրավունքն ապահովելը դպրոցի և պետության պատասխանատվության տակ է:
- Ցավոք, բազմաթիվ երեխաներ դեռևս դուրս են մնացել կրթությունից կամ մեկուսացվել են կրթական համակարգում, հատկապես հիմա, երբ ներառական կրթության գաղափարը դեռ լիովին չի ընդունվել Հայաստանի Հանրապետության

դպրոցների և հասարակության կողմից: Հատուկ դպրոցները չեն կարող այս հարցի լուծում հանդիսանալ: Շատ փոքր է այն երեխաների թիվը, որոնց կարելի է առաջարկել, որ սովորեն հատուկ դպրոցներում: Հատուկ դպրոցները չեն կարող առանձնացված ծառայություններ լինել, դրանք պետք է շատ ակտիվ դերակատարություն ունենան դպրոցների գարգացման գործընթացում՝ որպես հանրակրթական դպրոցներին աջակցություն մատուցող ծառայությունների կենտրոններ:

- Դպրոցների շենքերի մատչելիությունը, ինչպես նաև հատուկ նյութերի և սարքավորումների առկայությունը պետք է ապահովված լինեն այնպես, որ խոչընդոտ չհանդիսանան որևէ երեխայի դպրոցում սովորելու համար:

- Հատուկ և հանրակրթական դպրոցների միջև առկա պատնեշը տարիների ընթացքում աստիճանաբար կկորցնի իր արդիականությունը դպրոցական համակարգի համար, որտեղ յուրաքանչյուր բաղադրիչ կստանձնի իր կարևոր դերը բոլոր երեխաներին անհրաժեշտ ծառայություններ մատուցելու նպատակով: Մասնագիտական տեսանկյունից դա կապահովի դասավանդման որակի բարելավում, երբ տարբեր բնագավառների մանկավարժների փորձառությունն ու մոտեցումները հնարավոր կլինի ինտեգրել:
- Աշակերտի և նրա կրթության համար արդեն պատասխանատվություն կկրի հանրակրթական դպրոցի ուսուցիչը: Ռեսուրս-ուսուցիչների առկայությունը չի ենթադրի, որ նրանք կարող են ստանձնել այդ պարտականությունը հանրակրթական դպրոցի ուսուցչի փոխարեն:
- Յուրաքանչյուր դպրոցի տնօրեն պատասխանատու կլինի, որ դպրոցի ծրագրերն ու դպրոցը մատչելի լինեն բոլոր երեխաների համար, հաշվի առնեն երեխաների կարիքները, պարբերաբար վերամշակվեն, իրականանան և գնահատվեն: Նման ծրագրերի և դրանց գնահատման արդյունքները կխթանեն դասավանդման նոր մոտեցումներ և ծրագրեր: Այն փաստը, որ ուսուցիչները համատեղ ուժերով, համատեղ քննարկմամբ կառաջարկեն մեթոդներ ու լուծումներ դասավանդման կոնկրետ խնդրի հաղթահարման, կոնկրետ աշակերտի կարիքներին համապատասխան ուսուցումը կազմակերպելու համար, կարևոր մաս կկազմի դասավանդման որակը բարելավելու գործընթացում:
- Անկախ այն հանգամանքից, թե որքանով արդյունավետ ուսում է ստանում աշակերտը դպրոցում, ընտանիքի մասնակցությունը համարվում է անփոխարինելի պայման, եթե մենք ցանկանում ենք ապահովել, որ երեխայի ստացած գիտելիքները կիրառվեն տանը կամ իրական կյանքի այլ իրավիճակներում: Փորձը ցույց է տալիս, որ ընտանիքի անդամները կարող են կարևոր ռեսուրս լինել, եթե պատշաճ կերպով տեղեկացվեն, նախապատրաստվեն, նրանց վստահություն և հավատ ներշնչվի, և ոչ մի ջանք չպետք է խնայել ուղղելու և ուղղորդելու նրանց աջակցությունը երեխայի հետ աշխատանքում:
- Ամբողջ կրթության նպատակը պետք է ուղղված լինի անհատի կարիքներին, և շատ կարևոր է, որպեսզի գնահատման ռազմավարությունը մշակված լինի առաջընթացի գնահատումը խթանելու նպատակով: Գնահատումը պետք է ուղղված լինի դրական զարգացումները բացահայտելուն:

Բաց և ճկուն ուսումնական ծրագրերը կարևոր են դպրոցների զարգացման համար

- Շատ կարևոր է, որ ուսումնական ծրագրերը լինեն բավարար չափով ճկուն, և ուսուցիչներին տրվի դրանք երեխաների անհատական կարիքներին համապատասխանեցնելու, լուծումներ գտնելու հնարավորություն, որպեսզի

յուրաքանչյուր երեխա ստանա իր կարիքներին և կարողություններին համապատասխան կրթություն: Ուսուցումը պետք է խթանի և ոչ թե խոչընդոտի երեխայի զարգացումը:

- Հանրահայտ ճշմարտություն է, որ մարդիկ տարբեր են, սակայն դա միշտ անտեսվում է ուսումնական ծրագիր կազմելիս, երբ ենթադրվում է, որ բոլոր երեխաները պետք է կարողանան նույն բանը սովորել, նույն գործիքներով ու նույն մեթոդներով: Բոլոր երեխաների, հատկապես հաշմանդամություն ունեցող և օժտված երեխաների համար շատ կարևոր է, որ ուսումնական ծրագիրը հստակ նպատակներ սահմանի նրանց կրթության համար, իսկ ուսուցիչներն ազատ լինեն ընտրելու այն ուղիներն ու մեթոդները, որով նրանք կապահովեն այդ նպատակներին հասնելը:
- Դպրոցներին պետք է աջակցություն ցուցաբերվի որոշակի առարկաների կամ ուսուցման մեթոդների փոփոխության հարցում և այդ աջակցությունը պետք է զուգորդվի համապատասխան հմտությունների զարգացման հետ: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձվի այդ կարիքների բավարարման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ապահովմանը:

Եզրակացություն

Ներառումը յուրաքանչյուր սովորողի լիարժեք ընդգրկումն է անհատական ուսումնական պլանով նախատեսված ուսումնադաստիարակչական և հատուկ մասնագիտական օժանդակության գործընթացներում, հատուկ կրթական կարիքներին հարմարեցված պայմաններին և միջավայրին: Ներառումը մոտեցում է, որի դեպքում հաշվի է առնվում աշակերտների բազմազանությունը, որի ժամանակ ուսումնական պլաններն ու նպատակները հարմարեցվում են նրանց ընդունակություններին ու պահանջմունքներին: Այդ պրոցեսում կարևոր է ուսուցիչների ու հատուկ մանկավարժների դերը, ովքեր իրենց փորձն ու գիտելիքներն են ներդնում, որպեսզի յուրաքանչյուր երեխա կարողանա սովորել իր համար առավելագույն օգուտով:

Խորհուրդներ

Աշակերտների հետ ժամանակ առ ժամանակ անդրադարձ կատարել իրենց ուսումնառության գործընթացին՝ տեսնելու, թե ինչպես են իրենց գիտելիքներն ու հմտությունները զարգացել:

<<Մտածելիս մեր մտածողությունը ստեղծում է հեռանկար, որը փոփոխությունների հնարավորություն է տալիս>>:

Որպեսզի սովորողներն առաջադիմեն, նրանք պետք է հնարավորություն ունենան անցում կատարել բացասական <<Ես չեմ կարող>>-ից դեպի ակտիվ-պրոակտիվ <<Ինչպե՞ս կկարողանամ>>:

Դա անելու համար նրանք պետք է մտածեն այն մասին, թե ինչն է նրանց հիասթափեցնում, ինչն է անհրաժեշտ նրանց անխռով մնալու համար: Նրանք պետք է մտածեն իրենց իսկ մտածողության մասին:

Մտեղծել հնարավորություններ յուրաքանչյուր աշակերտի համար՝ պարբերաբար մտածելու ու վերլուծելու հետևյալ հարցերը.

1. Ի՞նչն է դժվար իր սովորելու պրոցեսում և ինչն է հեշտ:
2. Ինչո՞ւ է դժվար իրեն սովորել այս կամ այն բանը:
3. Ո՞ր սովորություններն ու ռազմավարություններն են օգնում իր արդյունավետ սովորելուն, որոնք՝ ոչ:

Գրականություն

Հղումներ

«Ի՞նչ է նշանակում ներառական կրթություն: ներառական կրթություն: Վերցված է՝ 02 հուլիսի, 2020, Ներառական կրթությունից՝ inclusiveeducativa.org:

«Ի՞նչ է ներառական կրթությունը, և ինչու՞ է դա կարևոր»: մեջ՝ Կրթական: Վերցված է՝ 02 հուլիսի, 2020 թ.՝ Educationalo:educoco.org կայքից:

«Ի՞նչ է ներառական կրթությունը: մեջ՝ WebMD: Վերցված է՝ 02 հուլիսի, 2020, WebMD-ից՝ webmd.com:

«Ներառական դպրոց. 10 բնութագիր» ֆիլմում՝ Կրկնակի թիմ: Վերցված է՝ 02 հուլիսի, 2020, Կրկնակի թիմից՝ dobleequipovalencia.com:

«Ներառական կրթություն»՝ Վիքիպեդիայում. Վերցված է՝ հուլիսի 02, 2020, Վիքիպեդիայից՝ es.wikipedia.org:

Ուղեցյց հանրակրթական հաստատությունների մանկավարժական աշխատողների համար 2008

Լուրնյան Ն. Սակավամիտ երեխաների հոգեբանություն, Երևան, 1992

Հատուկ կրթության հանրագիտարան //Ռ.Ն. Ազարյանի խմբ., Ջանգակ -97, Եր.2012.

Եսայան Ա. << Կրթական իրավունք>> ուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2011թ.